

O‘ZBEK VA INGLIZ XALQ AFSONALARINING QIYOSIY TADQIQI

Urmanova Nodira Anarbayevna

Oriental universiteti magistir 2-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: RASULOVA M.A. f.f.f.d.(PhD)

Oriental universiteti, Toshkent, O‘zbekiston Respublikasi

Annotatsiya: O‘zbek va ingliz xalqlari qadimdan o‘z milliy o‘zligini, madaniyatini, urf-odat va qadriyatlarini asray olgan xalqlardir. Bu xalqlarning og‘zaki ijodi, xususan, xalq afsonalari ularning tafakkuri, dunyoqarashi, hayot haqidagi tasavvurlari, orzu-umidlari va milliy xususiyatlarini teran aks ettiradi. Xalq afsonalari turli zamonlarda, turli tarixiy, ijtimoiy va madaniy muhitda yaratilgan bo‘lishiga qaramay, ular har bir xalq ruhiyatining kitobga yozilmagan, ammo avloddan-avlodga o‘tib kelayotgan bebaho boyligidir.

Kalit so‘zlar: afsona, xalq og‘zaki ijodi, o‘zbek afsonalari, ingliz afsonalari, qiyosiy tadqiq, folklor, madaniy meros, milliy qadriyatlar, ertak, mifologiya.

O‘zbek xalq afsonalari o‘z strukturasi, uslubiyati, mavzu va g‘oyaviy mazmuni bilan ajralib turadi. Ularda qadimiy dunyoqarash, tabiatga, hayotga, mehnatga, yurt va ona zaminiga chuqur sadoqat, mehru sadoqat kabi kadriyatlar qadrlanadi. O‘zbek xalq afsonalarining badiiy tili, obrazlar tizimi, axloqiy-ruhiy qadriyatlari xalq hayotining bevosita ifodasidir. Ushbu afsonalarda inson va tabiat, inson va jamiyat, inson va Olloh munosabataning rang-borang ifodalari ko‘rinadi. Ular ko‘pincha mardlik, sadoqat, ustomonlik, dono va yetuk inson haqida so‘zlaydi va yosh avlodni shunday fazilatlarga undash maqsadida yaratilgan. Afsonalarning muhim jihati shundaki, ular milliy tafakkur, til, axloq va estetik qarashlarning uzviy qismi sifatida xizmat qiladi. Ingliz xalq afsonalari ham uzoq tarixiy taraqqiyotni bosib o‘tgan. Ular zamonaviy axborot va texnologiyalar taraqqiy etmagan davrlarda kishilar dunyoqarashi, e‘tiqodi, ong va his-tuyg‘ularining mahsuli sifatida shakllangan. Ingliz xalq afsonalarida dunyo va hayot, tabiat va inson, ezgulik va yovuzlik kabi muammolar o‘ziga xos falsafiy mazmunda ifoda topgan. Ingliz afsonalari odatda yurtdoshlik, vatanparvarlik, aql-idrok, jismoniy va ma‘naviy kuch, sadoqat, diyonat kabi fazilatlarni tarannum etadi. Ularning vositasida yosh avlodga to‘g‘ri hayot yo‘li, jamiyat oldidagi burch va mas‘uliyat tuyg‘usi singdiriladi [1].

O‘zbek va ingliz xalq afsonalari o‘rtasidagi asosiy umumiyliklardan biri – ularning ijtimoiy hayotdagi tarbiyaviy vazifasidadir. Ikkala xalqning afsonalari ham yosh avlodni axloqiy toza, pokiza, vatanparvar, mehnatsevar, do‘stona, sadoqatli bo‘lishga undaydi va ularga to‘g‘ri hayot tamoyillarini singdiradi. Afsonalarda ezgulik va yovuzlik o‘rtasidagi kurash, borliq va tabiatga mehr-oqibat, oila, do‘stlik va sadoqat

kabi mavzular ustuvor ahamiyat kasb etadi. Shu bilan bir qatorda, o'zbek va ingliz afsonalarida milliy mentalitet, xalq hayotining o'ziga xos jihatlari, urf-odat va qadriyatlari puxta o'z ifodasini topadi. Masalan, o'zbek afsonalarida mahalliy muhit, xalqona rang-baranglik, milliy arxetip va obrazlar ko'pligi yaqqol ko'zga tashlansa, ingliz afsonalarida jahon adabiyotidagi arxetipik obrazlar, sharqona va g'arbona falsafaning uyg'unligi ustunlik qiladi. Afsonalarning g'oyaviy-falsafiy mazmunini tahlil qilganda, ularning har ikki xalq hayotini aks ettirishini ko'rish mumkin. O'zbek afsonalari odatda hayot va umr, olam va borliq, yaxshilik va yomonlik, mehnat va halollik, fidoyilik va sadoqat kabi falsafiy kategoriyalarga e'tibor beradi. Bu afsonalarda inson tabiat manzaralari, mehnat jarayoni, zamin barakasi, bag'rikenglik va muruvvat haqida ulkan hayotiy-falsafiy fikrlar ilgari suriladi. Ingliz afsonalarida esa jamiyat va taraqqiyot, inson huquqlari, erkinlik, shaxs mas'uliyati, adolat va vatanparvarlik kabi qadriyatlar anglashiladi, ular orqali xalqning tarixiy bosib o'tgan yo'li, orzu-umidlari, intilishlari hamda yutuqlari ifodalanadi [2].

Afsonalarning talqinida turli poetik va stilistik vositalarning ustalik bilan qo'llangani seziladi. O'zbek afsonalarida obrazli til, xalqona ifoda, hayotiy iste'dod – bularning barchasi o'ziga xos hissiyot uyg'otadi. Ingliz afsonalarida esa ramziy obrazlar, metaforalar, xilma-xillik va dramatism, voqealarning o'ziga xos qatlamlarda yoritilishi e'tiborni tortadi. Bu jihatlari har ikki xalq og'zaki ijodining hayotiylik, ishonchlilik va badiiylik mezonlariga mos ekanligini ko'rsatadi. Afsonalarda qadimiy e'tiqodlar, marosim va udumlar, qadriyatlar teran ifodalangan. O'zbek afsonalari orqali ajdodlarimizning dunyoqarashi, tabiat va inson uyg'unligidagi harakatlari, ijtimoiy hayot tartibi, an'analari o'zining nihoyatda boy manbai sifatida namoyon bo'ladi. Ingliz afsonalari ham o'zining xalqona rang-barangligi, arxetipik tuzilishi, insoniy mukammallik sari intilish, hayot muammolarini yechish yo'lidagi izlanishlari bilan diqqatga sazovordir. O'zbek va ingliz xalq afsonalari o'z strukturasi ko'ra ham ma'lum darajada o'xshashlik va farqlarga ega. Ikkala xalq afsonalarida hollarda qisqa, sodda syujetlardan tortib, murakkab, ramziy, chuqur mazmunli syujetlarga uchraydi. O'zbek afsonalarida ba'zan laparchilik, kulgu, hazil aralash nozik satira uchrasa, ingliz afsonalarida esa sarguzashtkorlik, ekstremal vaziyatlar, qahramonlikni sinovdan o'tkazadigan voqealar keng o'rin oladi. Bu esa har ikki xalq afsonalarining o'ziga xos milliy ruh, tarixiy xotira, madaniy kodlar asosida shakllanganini ko'rsatadi [3].

O'zbek afsonalari xalqimiz tarixiy hayoti, dunyoqarashi, axloqiy me'yorlari va madaniyatida muhim ahamiyatga ega. Ularda nafaqat xalqning orzu-umidlari, balki umumbashariy qadriyatlar, adolat, yaxshi va yomonlikning kurashi, hayotdan to'g'ri saboq olish g'oyalari mujassam. Bu afsonalar xalq orasida ishonch hissining mustahkamlanishi, psixologik va axloqiy tarbiyaning asosi sifatida ham muhim o'rin tutadi. Shunday jihat Ingliz xalq afsonalarida ham mavjud bo'lib, ularning jamiyatdagi

o‘rni hamisha barqaror bo‘lib kelgan. Afsonalarning xalq hayotidan mustahkam o‘rin egallashi, avloddan avlodga o‘tishi ularni me‘rosiy madaniyat asosiga aylantiradi. O‘zbek xalq afsonalari, bir tomondan, xalqimiz ruhiyatini, axloqiy va estetik didini, tarixiy xotirasini mustahkamlagan bo‘lsa, ikkinchi tomondan, yosh avlodda milliy g‘urur, or-nomus, o‘zligini anglash singari jamiyat uchun zarur bo‘lgan fazilatlarni tarbiyalaydi. Ingliz xalq afsonalari esa o‘zining tanqidiy, hayotiy o‘qitirish, o‘z-o‘zini rivojlantirishga undaydigan mazmuni, voqealarga realistik yondashuvi bilan muhimdir. Ular orqali jamiyatda tafakkur, izlanish, erkinlik va adolat singari qadriyatlarga asos etiladi. Shuningdek, o‘zbek va ingliz xalq afsonalari har birining tarixiy taraqqiyoti, xalq ma‘naviyati va madaniy merosini o‘zida mujassamlashtirgan. O‘zbek xalq afsonalari xalqning qadim tarixidan, etnik va diniy poydevoridan ozuqa olgan holda, ruhiy olami va tasavvurini yuksaltirgan. Ingliz xalq afsonalari esa g‘arbonsa tafakkur, demokratik qadriyatlar, xalq ijodidagi yangilanish va taraqqiyot g‘oyalarni ifodalab, xalq tasavvurining o‘ziga xos shaklda rivojlanishiga sabab bo‘lgan. Afsonalar har qanday xalqning ruhiyat, ma‘naviyat, axloqiy va intellektual potensialining ifodasidir. Ular orqali jamiyat o‘zini angelaydi, o‘zligiga hurmat hissini uyg‘otadi va boy tarixiy merosini asrab-avaylaydi. Shu nuqtayi nazardan o‘zbek va ingliz xalq afsonalari tahlili nafaqat adabiy, balki madaniy-iqtisodiy, falsafiy va ijtimoiy nuqtayi nazardan ham muhim ahamiyat kasb etadi [4].

Afsonalar zamonaviy o‘zbek va ingliz jamiyatida juda muhim madaniy, tarbiyaviy va ma‘naviy ahamiyat kasb etadi. Avvalo, afsonalar – har bir xalqning tarixiy xotirasi, madaniy merosi va o‘ziga xos dunyoqarashining ifodasidir. Ularning asrlar osha saqlanib, bugungi kungacha yetib kelgani, zamonaviy jamiyat hayotiga ham sezilarli ta‘sir ko‘rsatishini anglatadi. O‘zbek jamiyatida afsonalar yosh avlodni xalqona qadriyat, ezgulik, vatanparvarlik, mehr-shafqat, mehnatsevarlik, rostgo‘ylik, sadoqat kabi insoniy va milliy xususiyatlar ruhida tarbiyalashda juda muhim vositadir. O‘zbek oilalari, maktab va bog‘chalarda, madaniyat markazlari va adabiy tadbirlarda, afsonalar bolalar va yoshlarga xalq donishmandligini, ibratli hayot saboqlarini, otabobolar hikmatini yetkazishga xizmat qiladi. Zamonaviy o‘zbek adabiyoti va san‘atida ham afsonalardan ilhomlangan ko‘plab asarlar yaratilmoqda. Ular milliy o‘zligimizni asrab-avaylash, tarixiy xotirani jonli saqlash, madaniy izchil davomiylikni ta‘minlashga yordam beradi. Afsonadagi ramz va timsollar jamiyat ongida ezgu g‘oyalarni singdiradi, xalq birligi va birdamligini mustahkamlaydi. Ingliz jamiyatida esa afsonalar hamisha o‘z o‘rnini saqlab kelmoqda. Ko‘plab mashhur ingliz adabiy asarlari, kino va teatr pesalari, bolalar uchun yozilgan ertak va sarguzashtlarda xalq afsonalaridan foydalaniladi. Inglizlar afsonalarni nafaqat o‘tmish merosi sifatida, balki zamonaviy milliy identitet, madaniy o‘zlik, vatanparvarlik, jasorat, haqiqat va adolatga intilishning ramzi deb biladilar. Afsonalar maktab va universitetlarda, kitoblarda, televidenie va internet loyihalarida ham keng targ‘ib qilinadi. Ular zamonaviy

yoshlarni barcha yutuq va muammolar, zamon muammolari oldida haqiqatga, adolatga, ezgulikka sadoqatli bo‘lishga chorlaydi. Zamonaviy dunyoda, globallashuv va axborot oqimi jadallashgan bir paytda, xalq afsonalari – madaniy identitet, xalq o‘zligining asosi, ajdodlar ruhi, afsonaviy qadriyatlarning davomchisi sifatida jamiyatni birlashtirib, insonlarni ezgulik sari yetaklaydi. O‘zbek va ingliz jamiyatidagi afsonalar bir-biridan shakl va mazmunda farq qilsa ham, ular xalqlar o‘zligini anglash, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni singdirishda doimo dolzarb ahamiyatga ega. Afsonalar ertangi kun avlodiga madaniy merosimizni yetkazishda, xalq ruhiyatini boyitishda, ruhiy va ma’naviy rivojlanishga zamin yaratishda bebaho vositadir.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, o‘zbek va ingliz xalq afsonalarining qiyosiy tadqiqi ularning milliy mentalitet, urf-odat, axloqiy va estetik qadriyatlarni aks ettirishidagi umumiylik va farqlarni ochib beradi. Har ikki xalq afsonalari mukammal tarbiyaviy vosita sifatida nafaqat o‘z zamonida, balki zamonaviy jamiyatda ham yoshlarni ezgu maqsad, halollik, sadoqat, insonparvarlik va vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga xizmat qilmoqda. Ularning boy badiiy tili, obrazlar tizimi, chuqur hayotiy-falsafiy mazmuni va madaniy-badiiy boyligi milliy adabiyot va dunyo adabiyoti xazinasida muhim o‘rin egallaydi. Shu sababdan, o‘zbek va ingliz xalq afsonalarini tadqiq etish, ularning taraqqiyotiga hissa qo‘shish, ularni yangi zamonaviy talqinlarda tahlil qilish o‘z ahamiyatini yo‘qotmaydi va har ikki xalq uchun milliy o‘zlik, mustahkamlik va axloqiy yuksalish uchun muhim manba bo‘lib qolaveradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdurahmonov, A. (2018). "O‘zbek xalq og‘zaki ijodi: tarixi va taraqqiyoti". Toshkent: O‘zRFA Nashriyoti.
2. Alimov, M., & Yusupova, G. (2019). "O‘zbek xalq ertak va afsonalarining tarbiyaviy ahamiyati". Buxoro davlat universiteti ilmiy asarlari, 2(74), 123-128.
3. Eshnazarov, O. (2017). "Afsonalar va ularning zamonaviy talqini". Toshkent: Fan va texnologiya.
4. Jo‘raqulov, Sh. (2020). "O‘zbek va ingliz xalqlari folklorida hayot falsafasi". Folklor va etnografiya, 1(21), 88-97.
5. Karimov, F. (2018). "O‘zbek xalq afsonalarida axloq va tarbiya masalalari". O‘zbek tili va adabiyoti, 3, 67-72.
6. Matchonov, O. (2022). "O‘zbek va ingliz xalq afsonalarining qiyosiy tahlili". Adabiyotshunoslik muammolari, 4(105), 156-161.
7. Murodova, H. (2021). "O‘zbek xalq afsonalarida milliy qadriyatlar ifodasi". Tafakkur, 2(96), 112-118.
8. Rasulova, S. (2019). "Folklor va zamonaviylik: Afsona janri xususiyatlari". Til va adabiyot ta’limi, 1, 140-145.
9. Rasulova M. Dramatik diskirda metafora va uning longvokulturologik aspekti: dissertatsiya- Toshkent, 2024- B.127